

Az unitárius vallás az új Káté küszöbén.¹

A Káté megújításának gondolata már évek óta foglalkoztat bennünket. Az évek alatt nemcsak 3 évet értek és nemis csak 10-et, hanem még ennél is többet. Ugy érett meg ez a gondolat lassan, fokozatosan, ahogy a hit kérdéseinek meg kell érní. Először, csak kevesen érezték a megújulás szükségét, azután mind többen-többen. A jelenlegi Káté kérdéseit mi gyakorló lelkészek egymásután huzogattuk ki, vagy részben irtuk át s közben ügyetlen feleleteket adtunk az ez iránt érdeklődő, Kátét tanuló gyermekeknek. Az egyes kérdésekkel, illetve feleletekkel kapcsolatos kifogások és kifogásaink elsősorban, vagy szinte kizárólag hittani szempontból születtek meg. Azalatt az idő alatt ugyanis, amíg jelenlegi Káténk hivatását teljesítette, nem maradt mozdulatlan az unitárius hitfelfogás kérdése még itt Erdély földjén, még köztünk magyarok között sem. Azok, akik Ferencz József Unitárius Kátéját valamelyes alkalomból időnként méltatták, mindig olyannak értékelték azt, mint amely határozott, sőt korszakot alkotó fejlődést jelentett abban az időben, amikor Kriza püspök Kátéját felváltotta. Ferencz József 75 éves Kátéjában a XIX. század új szelleme letagadhatatlanul megcsillan, annak ellenére, hogy kellő hely van biztosítva annak szellemében a vallás természetszerű konzervatív jellegének is. De a gondolkodás fejlődése nem volt és nem lehetett kizárólagos privilégiuma az elmúlt századnak s az unitárius szellem a több igazság és több világosság után való kutatás lehetőségének tényét, ha próbálta is időnként szabályozni — nem tagadta meg azoktól, akik őszinte buzgalommal és áhítatos Isten-szomjúsággal a több vallásosságot akarták megteremteni. Említésre méltó vallásos gondolkodásunk kialakulásának történetével kapcsolatban az, hogy mostani Káténk megjelenése, illetve formába öntése után

¹ Felolvasás az Egyetemes Unitárius Lelkészkörnek Kolozsvárt 1939. december 2-án tartott közgyűlésében.

vált igazán rendszerré egyházunkban a lelkészjelöltek külföldi tanulmányutja. S azóta ez rövid megszakításokkal tart. Az, amit az egymásután hazaérkező nemzedékek vallásos tanulmányaik és kutatásaik eredményeképen az itthoniaknak közvetlenül, vagy közvetve átadtak, nem tűnhetett el nyomtalanul. Ha ehhez még hozzávesszük, hogy minden külföldi út nélkül is nagyon sokan mélyedtek el egyházunkban a hit kérdéseibe s a magyar nyelven is felsarjadó vallásos irodalomban jelentkező gondolatok taglalásába — akkor nyilvánvalóvá lesz előttünk, hogy miként érlelődött meg egyetemes lelkészkörünk minden egyes tagjában az unitárius hitelveket ifjak részére összefoglaló Káténk megújításának szüksége.

A megújítást illetőleg, gondolom, egy véleményen vagyunk. Mindanyian reátudunk mutatni néhány olyan hittani megfogalmazásra, melyet nem tartunk összegyeztethetőnek a huszadik század közepefelé haladó unitárizmusának lényegével és tartalmával. Abban azonban nem vagyunk éppen egy véleményen, hogy milyen arányu megújítást eszközöljünk. Közülünk sokan annyi hálás melegséggel veszik körül a történelmi szolgálatot tett Ferencz József Kátét, hogy nehezen tudnának megbarátkozni egy gyökeresebb változtatás gondolatával, vagy egy egészen új Káté megalkotásával. Ferencz József megérdemli — mondják — hogy megtartsuk Kátéjának formáját, beosztását, alapvető elgondolásait s csak annyiban változtassunk rajta, hogy a szinte közösen, egyvéleménnyel kifogásolt egyes hittani beállításokat módosítsuk úgy, ahogy véleményeink kicserélése után leszűrt eredményeknek megfelelően szükségesnek látszik. Mások meg az új Káté megalkotásának hívei. Az előbbi álláspont annyiban igazolt, hogy csak egyes tételek szorulnak hittani szempontból módosításra s ha ezek megváltoztatásával eleget teszünk a jelen unitárizmus követelményeinek, olyan újítást és módosítást hajthatunk végre, mely ugyanakkor a méltányos kegyelet érzéseit sem zavarja meg. A kegyelet kérdésével azonban jöjjünk egy kicsit tisztába. Vajjon mivel szemben tartozunk mi mélyebb, rendíthetlenebb és tartósabb kegyelettel — egy ember bizonyos formában megfogalmazott gondolataival-e, vagy pedig azzal a szellemmel, melynek izzása a világot egyszersmindenkorra megajándékozta az unitárius meglátás és cselekvés erejével? Vajjon akkor sértünk-e kegyeletet, amikor nagymultú püspökünk Kátéját módosítjuk, vagy pedig akkor, ha feladjuk azt a lélektani és élettani ténytet, mely szerint a

vallás nem bevégzett dolog, hanem élő valami, aminek fejlődése, haladása van.

Gondoljunk arra az utra, melyet erdélyi unitárius felfogásunk az 1579. július 2-iki Blandrata-féle hitvallástól elkezdve — Enyedi György „Explicaciones“-e az 1638-iki dézsi kényszer hitvalláson „Catechezis“ (1716—18), Kósa János Kátéjában, Dimény Pál Kátéjában, Koncz Boldizsár Kátéjában, mely tudvalevőleg 156 esztendeig volt használatban, a Szentábrahámi konfesszióján és „Summa“-ján át egészen a Kriza átdolgozásában Channing nyomán megjelent Kátéig megtett. Egyik konfesszió a másikat követte, sokszor előhaladás voít, máskor visszaesés egy-egy Káté, de minden kor megfogalmazta a maga unitárius Kátéját. Vajjon Kriza Szentábrahámi kegyeletét sértette, amikor 1872-ben azt írja, hogy immár csak vonszoljuk Szentábrahámi Summáját kénytelenségből, melyet a dézsi komplánáció erőszakolt ránk. Vagy Ferencz József sértette Kriza kegyeletét, amikor mély vallásos érzésekkel telt Kátéja mellett megírta az övét, vagy vegyük még szűkebbre a kört: mit cselekedett Ferencz József akkor, amikor 1864-ben első kiadásban megjelent Kátéját már a harmadik kiadásnál gyökeresen átdolgozta s mely az egymásután következő kiadásokon át 1921-ben 10. kiadási formájában egészen új krisztológiával és szentlélek-tannal kerül használatba; mit cselekedett, ha nem unitárius módon hű maradt vallása szelleméhez, mely folyton haladt tisztább és több igazság után. Ferencz József Kátéja első kiadásának hitvallásában ez áll: „hiszek Jézus Krisztusban, az Atya Istennek egyszülött fiában, a mi urunkban, ki fogantaték szentlélektől, születék szüz Máriától, kinoztaték Poncius Pilatusnak alatta, megfeszítették vala, meghala és eltemetteték, harmadnapon halottaiból feltámadá, felméne a mennybe, üle az Atya Istennek jobbján, onnan léssen eljövendő, ítélkezni eleveneket és holtakat. Hiszem a szentlelket, a közönséges keresztény anyaszentegyházat, szenteknek egyességét, bűneink bocsánatát, testünknek feltámadását és az örök életet.“ A tizedik kiadásban s később a tizenegyedik kiadásban már egészen más hitvallást ismerünk meg. Az első kiadásban arra a kérdésre, hogy „mit értünk azon, hogy hiszek Jézus Krisztusban,“ a következőképpen felel: „Jézus Krisztust, mint az Istennek szent fiát az Isten által megígért Messiásnak lenni megismerem.“ Az utolsó kiadásban ebből a feleletből csak annyi maradt meg, hogy „az Ur Jézus az Istennek legnagyobb prófétája s az ő tudománya a legbiztosabb

ut Isten igaz megismeréséhez. Még sok mindent lehetne felhozni az első és utolsó kiadás összehasonlításai alapján, ami a közben lefolyt majdnem 70 esztendő nagy fejlődésére mutat. Az egyetlen ember gondolkozásában időben végbement változásokra mutattam rá azért, hogy egyrészt vallásunk fejlődő lényegére és dinamikus voltára hívjam fel a figyelmet, másrészt azért, hogy a kegyelet-sértéstől aggodókat megnyugtassam afelől, hogy Dávid Ferenc szelleméhez, de Ferencz József szelleméhez is akkor közeledünk ünnepi lélekkel és érzelmekkel, ha megtanuljuk tőlük azt, hogy a hit és vallás kérdésének eldöntésénél elsősorban, sőt mindenekfelett a lelkiismeret vagy az őszinte meggyőződés jön számításba s nem tévesen értelmezett hagyománytisztelet, vagy öntudatlan konzervatizmus.

Mindezzel azonban még nem indokoltam meg a másik álláspontot, mely szerint általános ujitás és nem fejelés szükséges. Hiszen, ha Ferencz József a maga majdnem hetven éven át szolgáló Kátéját az először megalkotott kereten belül újra meg újra ujitani tudta, miért ne tehetnők meg mi is ezt? Miért nem elégedhetünk meg azzal, hogy a kifogásolt hittani részeket átszövegezzük s azután a régi beosztást és régi általános tartalmat és részleteket meghagyva, indítsuk el újabb évtizedekre, hogy legyen tovább is öntudatosítója az egymásután következő unitárius ifju nemzedéknek? Azt mondtam fennebb, hogy az ujitás szükségét *elsősorban* egyes hittani kérdések érelték meg. Tehát már akkor jeleztem, hogy van valami más körülmény is, mely feladatunkká teszi a Káté megújítását. Nem gondolok a megfogalmazás stilisztikai szempontjaira, hiszen ezeknek a sok egymásután következő kiadás megadta a magáét, bár ilyen vonatkozásban is lehetnek kívánni valók. De gondolok az egész Káté belső tartalmának beállítására, olyan valláspedagógiai törvényszerűség hiányára, melyet ha már hozzáfogunk a Káté módosításához, figyelmen kívül hagynunk nem szabad. Ferencz József jelenlegi formájú Kátéjába nincs beledolgozva az általános fejlődés-elmélet emberre, vallásra, életre kiható jellege. Nincsenek tekintetbe véve anthropológiai, összehasonlító-vallástudományi, lélektani és általában olyan vallásbölcseleti szempontok, melyek pedig a tudományos alapon elkészített Káté összeállításánál döntő módon veendőek tekintetbe. Nehogy félre értsen engem valaki; nem akarok én filozófiát, vagy tudományos vallásos rendszert beleépíteni új Káténkba. Nem akarom figyelmen kívül hagyni,

sőt minden tekintetben szem előtt kívánom tartani, hogy ez a könyv 14 éves gyermekek kezébe kerül. De az a tartalom, melyet beléhelyeztünk Káténkba minden szempontból úgy készítendő elő, hogy az fokozatosan, megfelelő rendszerrel, lépésről, lépésre vezesse el a növendéket a konfirmálás lényegéhez: az *unitárius hitvallás* átvételéhez, megértéséhez, megérezéséhez, öntudattá válásához. Mostani Káténk tulajdonképpen a vallásfilozófia legnehezebb kérdését szegzi leelőször a gyermeknek, midőn azt kérdi: mi a vallás? Ez a mód nem nevezhető éppen kifogástalan vallás-pedagógiai módnak. Egy néhány bevezető kérdésből a növendék gondolkozása és lelke elő kell készüljön erre. Megítélésem szerint az evolúció, a geologia, a biológia, a lélektan kell jelezzék azt az utat, mely a vallás megszületéséhez vezet. Tudnom kell előbb mi a föld, rajta mi az élet — mi az emberi élet s mi az, ami az emberi élet lelke megnyilatkozásában jelentkezik. Erre a bevezetésre feltétlen szükség van. Amikor a valláshoz értem, mint lélektani jelenséghez, mint hithez, tulajdonképpen akkor beszélhetek annak tagozódásairól, történeti megjelenéseiről s ezek között a zsidó, majd a keresztény vallásról, amelyen belül reámutatok a reformációra, a protestántizmusra s így érkezem el az unitarizmusig. Az ilyen bevezetés lehet csak eredményes az olyan szellemű vallás ismertetésére, mely nem biblio vagy kristocentrikus, hanem a vallásos tapasztalaton épül fel elsősorban. Az unitarizmust a maga részletkérdéseiben belső és külső alkatában meg kell ismeretnünk előre a növendékkel s csak miután ő maga foglalkozott azzal, miután többször átismételte azt, csak amikor már fiatal lelke előtt derengeni kezd, hogy miben is áll az ő vallása, csak akkor tesszem fel előtte a kérdést: „Megismerve az unitárius vallás igazságait és az egyházi életet, mi a te hitvallásod?” Megítélésem szerint ez a deduktív módszer az egyetlen alkalmas módszer. A mostani Káté először — előttem egészen érthetetlenül — teszi fel a kérdést, mi a te hitvallásod. És mielőtt a gyermek egyetlen hitvallást átolvasott volna, megértett volna — zugja, versszerűen a Hiszekegyet... Ezt a lényeges pontot nem így kell beállítanunk új Káténkba.

De az ezekben vázolt formai és módszertani szükségletek mellett jelentkeznek tartalmi vonatkozású kérdések is, melyek még mindig nem hittani követelmények, de amelyek az új Káté megfogalmazásánál ki nem maradhatnak, ha az új Kátéval azt is el

akarjuk érní, hogy az unitárius vallással kapcsolatban összhangzó egészet, átfogó s mindenre kiterjedő képet nyujtsunk s azonfelül úgy állítsuk azt be, hogy a növendék érezze minden pillanatban, hogy valami olyat tanul és vesz át, melynek köze van az élethez, még pedig a mai élethez! Épen ezért az új unitárius Káté tartalmában fontosabbnak tartom Dávid Ferencnek s az elmúlt küzdelmes unitárius századoknak egy-két kérdésben való beállítását, mint az erdélyi magyar gyermek számára csupán holt anyagot jelentő zsidó vallás részletezését. Bár ezt sem hagyhatjuk figyelmen kívül. Fontosabbnak tartom a ma élő unitárius közösség szerveit, életmegnyilvánulásait, intézményeit, iskoláit és templomait néhány szóban megmagyarázni s közel vinni azokat az életbeinduló ifju lelkéhez s beleégetni fontosságukat, mint beszélni az ugynevezett „közönséges keresztény anyaszentegyházról“ csak azért, mert egy régi hitvallás így fogalmazott meg valamit, amit én a magam részéről ma sem értek egészen tisztán.

Az új unitárius Káté a mai életre, a mai körülmények megjelölte irányu és tartalmu életre kell megfelelően előkészítse a gyermekeket. Nekünk egyházi életünket, vallásos nézeteinket megszerető s azokban öntudatosá épülő ifjakra van szükségünk, nem pedig olyanokra, akik könyvszagu tételeket kelletlenül bevágva úgy mennek el eleven egyházi kérdéseink s vallásos gondjaink mellett, mintha soha senki sem várná tőlük, hogy munkás, buzgó, áldozatos és lelkes unitáriusok legyenek.

Amikor átfogó és szerves egészet kívánunk adni hézagossnak tartanám a régi megoldást, mely szertartásaink közül csak a keresztelést és az urvacsorát említi meg azért, mert állítólag ezeket Jézus elrendelte s egyáltalán nem említi az esketés és temetés lényeges alkalmait s nem szól különösen az istentiszteletről magáról. A teljes és élő unitárius vallást bemutató és részletező Káténak ilyen körülményeket nem szabad elfelejteni.

Ime kedves lelkészársaim ezek a szempontok azok, amelyeknek megfelelően én is azoknak adok igazat, akik a Káté megújítása mellett, teljes átdolgozása mellett kívánnak kitartani. De az újból való elkészítést nemcsak a most vázolt szükségek és elvek kívánják, hanem kívánják a megújításra váró hittani szempontok; melyeknek — véleményem szerint — pusztá átfogalmazással, toldozással eleget tenni nem lehet.

Amikor Káténk hittani kérdéseire térek, mindjárt legelőször

ki kell jelentenem, hogy amennyire unitárius módon gondolkozó emberekkel érintkezem, lelkészekkel, világiakkal, tanárokkal, tanítókkal, vagy amennyire a vallás tudományos beállítását tanulmányozom a szabadelvű, vagy unitárius Istenfogalom, a szoros értelemben vett *theologia* tulajdonképpen semmit sem változott. A Ferencz József Kátéjában megfogalmazott Isten a mi Istenünk, legfeljebb arról lehet szó, hogy a modern unitáriusok érzelmi vonásaival élőbbé melegítsük, valóságosabbá, közvetlenebbé tegyük. Ne elsősorban a külső világ tényeiből és tényeitől közeledjünk megismeréséhez, mint inkább lelkünk intuitív mélységeinek, megtapasztaló ereje legyen az, mely örökre hozzáláncol Istenhez. Fel kell oldanunk azokat a 19. századi racionálizmusból fakadó vonásokat, melyek esetleg az élő valóságból könnyen fogalmat csinálnak.

Csupán azt jegyzem meg az Istennel kapcsolatban, hogy hitvallásunkból ki kell maradjon a „mennynek és földnek“ kifejezés, de különösen az első, mely a firmamentumra, a kiterjesztett erősségre, a kézzel fogható égre utal s zavarja bizonyos mértékben a választékosan és lehetőleg tudományosan gondolkozni szándékozó unitárius embert.

Jézus fogalmánál sincs lényegbeli módosításra szükség, mindazonáltal engedjék meg, hogy egy néhány dologra felhívjam a figyelmet. Eddigi hitvallásunkban ez áll: „Hiszek Jézus Krisztusban, az Istennek egyszülött fiában, a mi urunkban.“ Amint fennebb említettem ez a forma még Ferencz Józsefnél is egy fejlettebb kifejezési hitforma, amennyiben az első kiadásban „mint Istennek szent fiát“ említi ugyanő. Tudom, hogy sokan ragaszkodnak a „Krisztus“ fogalomhoz, de szögezzük le egyszersmindenkorra, hogy ez nem unitárius magatartásból várható megnyilatkozás. Jelzői értelemben én is szoktam használni időnként s a „Krisztusi“ fogalom talán jelentheti mindannyiunk számára a több mint emberi megjelölését, de sohasem igazán unitárius a „Jézus Krisztus“ kifejezés, „az Istennek egyszülött fia“ és a „mi urunk“ kifejezések aztán igazán nem unitárius kifejezések. Érdekes, hogy Ferencz József maga is mennyire érezte ezt, amikor az első kiadásban egybeírta azt, hogy: *egyszülött*, míg az utolsó kiadásban külön kívánja hangsúlyozni s nem írja össze (*egy szülött* fia). Akármilyen erőlködéssel és vallásos rabulisztikával próbáljuk is az „*az Isten egyszülött*“ fia kifejezést olyannak feltüntetni, mint amely nem

sérti az unitárius lélek fülét, a tény tény marad, hogy ez a kifejezés a sok évvel ezelőtt megfogalmazott apostoli hitformához való tehetetlen ragaszkodás. Visszajáró lelke ez a páli theologia holt szerkezetének. Vagy Kriza szavaival szólva „kénytelenségből vonszoljuk“, magunkkal ezt a kifejezést. A történelmi ember Jézus és nem Krisztus. Nekünk pedig csak a történelmi emberhez van közünk s unitárius szellemünket és lényegünket ne zavarjuk mind-egyre, még ha valóban nem kacérkodunk is a Krisztus fogalmával, azáltal, hogy hitelveink megfogalmazásánál felhasználjuk. Az „Ur“ fogalmára pedig különösen áll fenti fejtegetésünk s éppen ezért nem is kívánok bővebben foglalkozni ezzel. Nem tudom azt se, hogy miért volna „az Ur Jézus Krisztus a keresztény anyaszentegyház feje“ a mi unitárius megítélésünk szerint. És nem tudom, hogy miért kellene nekem unitáriusnak „a Jézus Krisztusban való hit által és a Jézus Krisztus nevében megnyerni bűneim bocsánatát? (115) A további felelet, illetve magyarázat tiszta unitárius felfogást tükröz a kérdéssel kapcsolatban, de nem tudom miért van szükség arra, hogy ezen kifejezések kihangsúlyozottan dült betűvel szerepeljenek?

Káténk hitvallása szerint *hiszem a szentlelket*. Ennél a kérdésnél valamivel többet kívánok időzni s nagyon kérem kedves hallgatóimat, próbáljanak az unitárius gondolat tisztításában segíteni azáltal, hogy megfigyelik, amit elmondok s azután elmondják véleményüket. Ferencz József Kátéjának első kiadásában a szentlélek nagy betűvel és egybe van írva így: Szentlélek, A legutolsó kiadásában pedig kicsi betűvel és egybe, viszont a dézsi egyezkedés diktálta és sajnos még mindig vonszolt keresztelési formulánál sajtóságos módon nagy betűt használ, de már nem írja egybe (Szent-Lélek). Aki közelebbről figyeli meg ezt az ilyen módon való használást, észre vesz bizonyos határozatlanságot. Bizonyos olyan ki nem alakult meggyőződést, melyet csupán konzervatív érzelmek és hagyományok mankói támasztanak alá. Megítélésem szerint ennél a kérdésnél az orthodox keresztények sokkal határozottabbak, mint mi. Ugyanis náluk a szentlélek a szentháromság harmadik személye. Mivel Dávid Ferenc az egy Isten hite mellett lándzsát tört, az unitáriusok nem nevezhették sem a Fiút, sem a Szent lelket Istennek, de viszont, mivel jó sokáig a kereszténység kritériuma abban merült ki, hogy valaki elfogadja az apostoli hitformát vagy nem — mi unitáriusok cipeltük ma-

gunkkal a Szentlélek fogalmát. Egyideig nagy Sz-el irtuk, azután szelidítettük erejét s ma némelyek nagy Sz-el, a Káténk kicsi sz-el írják.

Egyes unitáriusoknak még ma is van *Istenük, Krisztusok és Szentlelkük*, ami nem egyéb „semi“ Szentháromságnál. A Krisztus fogalomról már szoltunk. Lássuk miként állunk a szentlélek kérdésével? A Káté 93. kérdése azt mondja: „*A szentlelken értem Istennek erejét s jóra való segedelmét; főképen az igazságnak lelkét stb.*“ Tehát ugyebár nem az Istent magát, hanem annak *erejét, lelkét*. Az Unitárius Irodalmi Társaság 1921-ben kiadott „Unitárius hitvallása“ szerint: a szentlélek kicsi betűvel és külön van írva (szent-lélek) s azt mondja arról, hogy az Istennek ereje, *lelki hatása ihletése* s mely minden jó és igaz emberben, kik Istent igazán keresik és szeretik bensőleg munkálkodik. Dr. Csiki Gábor szerint (Gondolatok a hit világából) „a szentlélek Istennek ezt a világot és ebben a világban mindeneket átható és éltető lelke“ (49). „Mint a testet a lélek, az egész mindenséget Isten lelke hatja át.“ „Kisebb vagy nagyobb mértékben minden emberben ott él Istennek szent lelke.“ „Isten lelke éltet mindnyájunkat.“ Dr. Varga Béla szerint a „*szentlélek Istennek reánk való közvetlen hatása*“, „a szentlélek hatása folytán közvetlen kapcsolatba kerülünk Istennek.“ „A szentlélek tehát viszony, fogalom, mely Istennek az emberre való egyik legfontosabb és leglényegesebb hatását jelöli meg. Összekötő kapocs, mely az Isten és az ember között áll fenn.“ Isten a substantia, a lényeg s ennek tulajdonsága az, hogy hat“ (Hittan 77.). Mindezen idézeteket azért soroltam fel, hogy szemtől-szembe lássuk a kérdést. Ezeknek a különböző idézeteknek a szintézise amennyire látható, az, hogy a szentlélek Istennek lelke. Valami olyan közvetítő Isten és a világ között (Dr. Csiki), vagy „Isten és az ember között (Ferencz József, Dr. Varga Béla).

Gondoljunk most már arra, hogy a Káté arra tanít, hogy „Isten az embert a földnek porából formálta s keblébe élő lelket lehelt“ ami azt jelenti, hogy — magyarázza tovább a Káté — *lelkünk égi származása*. Ha nekünk embereknek hitünk szerint „égi származása lelkünk van, olyan amely hasonló Isten lelkéhez, s ugyanakkor Istennél is maradt s még bőven marad ebből a lélekből — miért volna szükség arra, hogy Isten és közém, lelkével megáldott ember közé beiktassak egy közbenjárót, egy ugynevezett szentlelket. Sem Istennek nincs szüksége, sem nekem nincs szükségem

ségem erre. Ha Istenhez akarok érkezni, imádkozom hozzá azzal a lelkeimmel, mely az övéhez hasonló s melynek szavát éppen ezért megérti s ha ő akar hozzám jönni, nem fog leszakítani egy darabot az ő lelkéből s azt küldeni hozzám, mert megítélésünk szerint az Isten oszthatatlanul egy s amikor találkozom vele, mindig az egész Istennel találkozom. Mi az, hogy Istennek lelke? — Van külön teste is Istennek? az ő lelke maga Isten. Nincs tehát nekünk semmi szükségünk arra, hogy a Szent-lelket akár nagy, akár kicsi betűvel, akár összeírva, akár pedig külön írva is olyannak minősítsük, mint amely valami külön lényeg, melyet Káténkban, vagy éppen hitvallásunkban is megtartsunk. Amit mi unitáriusok ma a szentlélek fogalma alatt értünk, az tulajdonképpen az isteni transzcendenciával szemben az isteni immanencia.

Ne méltóztassanak azt gondolni, hogy ez a fejtegetés racionális, ez nem racionális, ez csupán felfedése a valóságos helyzetnek. Ütő Lajos kollegánk hozzám juttatott Káté tervezetében már nem is említ szentlelket s csupán lélekről beszél, mely „termékeny talajban maradandóbb s eredményesebb munkát végez, mint a prófétákban, Jézusban s az apostolokban.“ Magamnak is az a felfogásom, hogy az emberi lélek fogalmával minden olyan lélektani kérdést megoldhatunk, mely Istennel hoz kapcsolatba. Hogy mennyire így van ez, mutatja az a tagadhatatlan tény, hogy mi unitáriusok az esztendő 365 napját le tudjuk élni, a vasárnapokat és a papokat is beleértve, sőt a püspökünket is anélkül, hogy a szentlélekre szükségünk volna. Pünköst az az ünnep, amikor jámborul elővesszük a szentlelket, pedig a pünköst milyen szépen megünnepelelhetők, mint az első keresztény gyülekezet megalapításának ünnepe, illetve évfordulója s ennek a pünköstnek második napján milyen találó volna a konfirmálást eszközölni, illetve a gyülekezet megalapításának ünnepén, milyen helyén való volna az új egyháztagokat ünnepélyesen beiktatni. Ezzel egyuttal felszámolhatnánk a másik unitárius lehetetlenséggel, az áldozócsüdtörtökkel is.

Mindezekon felül hittani szempontból megemlíteném még keresztelési formulánk megváltoztatásának szükségét, mivel amennyire értesüléseim nem csalnak a gyakorlatban már amúgy is többben egyéni módon oldogadják meg ezt a kérdést.

Kihagyandó természetesen új Káténkban az embernek olyan beállítása, mely a paradicsomi jelenettel kezdi a történetet s ehelyett a fejlődő, jóra született, szabad lehetőségű, cselekedetéért felelős embert kellene beállítani.

Ime tisztelendő Lelkész Kör nagy vonásokban elősorolva mindaz, amit új Káténk küszöbén unitárius vallásunkkal kapcsolatban elmondhattam. Az elmondottak egyúttal arra a kérdésre is felelni tudnak, hogy vajjon elég lesz-e csak kiigazításokat végezni, vagy pedig elkerülhetetlen az általános újítás. Amennyire én ismerem jelenlegi Káténkat, abban nagyon sok olyan formai és tartalmi vonás van, mely feltétlenül sikerrel és eredménnyel használható fel az új feldolgozás alkalmával.

Mindannyiunknak egy a szándéka: *jó Kátét alkotni*. Hitelteljes, evangéliumszerű Kátét. Megtartani abban s beledolgozni abba hitünk igazi lényegét s a tiszta, ragyogó gyöngyök csillogását elhomályosító lényegtelen sallangoktól meg kell szabadítanunk vallásunkat.

Az új Kátének életszinűnek kell lenni, eleven, lüktető, élő vallás, élő unitarizmus kell mozduljon abban. Reá kell ömöljön az Isten közvetlen megérzésén felépülő mélyebb, melegebb, emberibb, lelkesítőbb unitárius gondolat s ha szabad ezt a kifejezést használnom, ott kell mosolyogjon a reménykedő bizalom fejlődést hirdető ritmusa. Olyan Kátét kell alkossunk, mely megajándékozza jövőnk Egyházunkat öntudatos, hitbuzgó, fenkölt gondolkozásu áldozatkész nemzedékkel s mely egyidőre istenes miszsiót teljesít.

Kérem beszéljük meg az említett kérdéseket s hozzászólásainkkal járuljanak oda, hogy kristályosodjék ki lelkünkben derengő unitárius hitünk szintézise, mely alapja lehet a részletek megoldásának.

Dr. Fikker János.

János Zsigmond, a muzsikáló erdélyi fejedelem.

A magyar zenetörténet igen szegényes középkori emlékekben, amink van, azt Erdélynek köszönhetjük. Itt találjuk az első hangjegyeket lenyomatva. A Tinódi Krónikájának kottáit Kolozsváron metszették fába 1554-ben a Hofgreff-nyomdában. Nagy dolog volt ez akkor, mikor a mohácsi vész után az egész ország a pusztulás szélén állott. A viszonyok sötétek voltak, az erkölcsök lezüllöttek. Az országot háromfelé tépték: Ferdinánd az osztrák császár, Szulejmán török szultán és János Zsigmond, kinek nem volt könnyű sora, mert Erdélyt kellett egyensúlyban tartania az osztrákok és törökök vetélkedésében. A fejedelem, aki Erdélyt a vallásszabadsággal megajándékozta, 1540-ben születik. Neveléséről Izabella királyné közösen gondoskodik Fráter Györggyel. Fráter remek diplomata volt, de a művészetekhez nem volt érzéke. János Zsigmond 11 éves, mikor a barátot 1551-ben orgyilkosokkal megölték. Ettől fogva nevelését anyja irányította, aki a milánói Sforzákkal állott rokonságban. Művelt, a művészetek iránt érdeklődő volt Izabella, a gyermek erdélyi fejedelem anyja. Olasz vonás volt benne a művészetek tisztelete. Gondoskodott róla, hogy fia megtanuljon olaszul és érdeklődjék a muzsika iránt. János Zsigmondról feljegyezték, hogy már kilenc éves korában olyan ügyes a táncban, hogy általános bámulat tárgya.¹ E jártasságát bizonyára zenei érzékének köszönhette.

Későbbben János Zsigmond nevelésével Csáky Mihályt bizták meg, aki Tinódi verseit magyarázta neki és valószínűleg a dallamait is megkedveltette vele. Tinódi is megéneklí Erdélyi historiájában², mikor azt mondja:

„Oh ti keresztények mind feltámadjatok,
Ezen fejedelmünkért Istent imádjátok,
Szent malasztjával szeresse ti királtkok,
Hogy az pogán kéztől épen maradhassatok.“